4 MOHLANKEDIPHETHIŠI

Mop Sarah Mosoetsa
Mohlankediphethiši wa Lekgotla la Dinyakišišo tša Mahlale a Batho

> *"Afrika Borwa e tšwela pele go lebana le ditlhohlo tše di kgokaganego tša bodiidi, go se lekalekane le tlhokego ya mešomo...*
> *Dintlha tše di tiišetša bohlokwa bja setheo sa nyakišišo sa setšhaba seo se tšweletšago bohlatse bjo bo tiilego...*
> *seo se tsebišago pholisi, se maatlafatšago dihlongwa le go kaonafatša maphelo."*

Tgwaga wa ditšhelete wa 2025/26 o swaya ngwaga wa mathomo wa go phethagatša Leano la Togamaano la Lekgotla la Dinyakišišo tša Mahlale a Batho (HSRC) la 2025-2030, leo le laetšago kgato ye mpsha ya mpshafatšo ya setheo. Nepo ya rena e be e le go maatlafatša bokgoni bja mokgatlo, go godiša khuetšo ya nyakišišo, le go bea HSRC maemong bjalo ka setheo sa dinyakišišo sa setšhaba seo se etilego pele seo se hlankelago Borwa Afrika, Afrika, le Borwa bja Lefase ka Bophara.

Afrika Borwa e tšwela pele go lebana le ditlhohlo tše di kgokaganego tša bodiidi, go se lekalekane le tlhokego ya mešomo go bapa le phetogo ya theknolotši ya ka pela, go se kgonthišege ga klaemete, diphetogo tša dipolotiki tša lefase le dithibelo tša ditšhelete. Dintlha tše di tiišetša bohlokwa bja setheo sa nyakišišo sa setšhaba seo se tšweletšago bohlatse bjo bo tiilego mola se netefatša gore tsebo e tsebiša pholisi, e maatlafatša dihlongwa le go kaonafatša maphelo.

Kgahlanong le seemo se, HSRC e tšwetše pele go laetša mohola wo o sa felego wa mahlale a leago le thuto ya batho. Mo ngwageng, re tšweleditše dipoelo tša nyakišišo tše 498, go akaretšwa diathikele tša dijenale tše 143 tšeo di lekotšwego ke dithaka, tšeo di fetago kudu nepišo ya rena ya ngwaga le ngwaga. Re tšwetše pele Dinyakišišo tša Maikutlo a Leago a Afrika Borwa (SASAS), ra tšwetša pele dikhwetšo tša Thuto ya Pele ya Bosetšhaba ya Afrika Borwa ya Dikgaruru tše di Theilwego go Bong (2022), tlhabollo ya dinagamagae ye e tšwetšego pele, temo, le dinyakišišo tša tšhireletšo ya dijo le phepo, go akaretšwa Dinyakišišo tša Motheo wa Leano la Lekala la Tlhabollo ya Dinagamagae ye e Kopantšwego, gomme ra tšweletša bohlatse bjo bohlokwa ka dinyakišišo tša rena tša boitlhamelo le dinyakišišo le tlhabollo ya bosetšhaba. Boikgafo bja rena bja phatlalatšo ya tsebo bo ile bja maatlafatšwa gape ka Baditaba ba HSRC, yeo e tšwetšego pele go phatlalatša dipuku tša borutegi le tše di lebanego le pholisi tšeo di godišitšego borutegi bja Afrika le go katološa phihlelelo ya nyakišišo ya rena go feta thuto.

Mpshafatšo ya setheo e ile ya dula e le selo seo se tlago pele seo se hlalošago ngwaga ka moka. Mmogo, bjalo ka Sehlopha sa HSRC, re tsepeletše go tsenya maikemišetšo a Leano la Togamaano la 2025-2030 go ralala le mokgatlo, go tšwetša pele mohlala wa Setsi sa Dinyakišišo go maatlafatša tirišano ya dithuto tša magareng le ditekanyetšo tša mokgatlo, go dira tlhahlobo ya mabokgoni ya mokgatlo ka bophara le kelo ya dinyakwa tša tlhahlo, le go maatlafatša tirišano magareng ga dikarolwana tša rena tša nyakišišo le thekgo. Mmogo, maitapišo a a maatlafatša bokgoni bja nyakišišo, go ba le mafolofolo ga mokgatlo le go tšwela pele ga nako ye telele.

Bolebeledi bja tša ditšhelete bo ile bja dula bo le bohlokwa modirong wa rena. Go sa šetšwe tikologo ya ditšhelete ye e thibetšwego, HSRC e laola methopo ya yona ka maikarabelo mola e fihlelela diphetho tša yona tše 24 go tše 25 tša ngwaga le ngwaga tša tshepedišo (96%).

Le ge re ile ra foša ka bonnyane nepišo ya rena ya letseno la ka ntle ga palamente, ra fihlelela 48% kgahlanong le nepišo ya 50%, re tšwetše pele go fapantšha methopo ya letseno mola re tsenela Kgoro ya Saense, Theknolotši le Boitlhamelo (DSTI) ka mohlala wa thušo ya ditšhelete wo o swarelelago kudu.

Boikgafo bja rena bja borutegi bjo bo tsenetšego bo fetela ka kua ga go tšweletša dinyakišišo tše dibotse kudu. E bonagala ka go lekana bokgoning bja rena bja go bitša poledišano magareng ga banyakišiši, batlhami ba melawana, bašomi, ditšhaba le balekane ba boditšhabatšhaba. Mo ngwageng, HSRC e swere Khonferentshe ya Ngwaga le Ngwaga ya HSRC ka nepo ya Dinyakišišo tše di Kgathago Mošomo, ya tiišetša gape kgodišego ya rena ya gore nyakišišo e fihlelela mohola wa yona wo mogolo ge e abelanwa, e ngangišanwa le go fetolelwa go ditharollo tše di šomago tšeo di maatlafatšago pholisi ya setšhaba le go kaonafatša maphelo a batho. Khonferentshe e tiišitše tema yeo e kgathwago ke mahlale a leago le thuto ya botho go rarolla ditlhohlo tše di raraganego tša setšhaba ka tlholo mmogo ya tsebo.

HSRC e matlafaditše gape profaele ya yona ya boditšhabatšhaba le lenaneo la bodiplomate bja mahlale la Afrika Borwa. Re hlompša go ba modulasetulo wa Sehlopha sa Mošomo sa Mahlale a Leago le Botho (SSHR) sa BRiCS, go aba boetapele bja go maatlafatša tirišano ya dinyakišišo go ralala le dinaga tša BRICS le go tšwetša pele lenaneo la dinyakišišo la Borwa bja Lefase ka Bophara leo le theilwego godimo ga tekatekano, tirišano le thuto ye e abelanwago. Ka fase ga Bopresidente bja Afrika Borwa bja G20, HSRC e thekgile le go tsenya letsogo go W20 Afrika Borwa, go akaretšwa tlhabollo le kabo ya Seboka sa W20 ya Afrika Borwa. Re tšere karolo gape ka ditirišanong tša maano le Sekolo sa Mahlale a Leago sa China (CASS) le Mokgatlo wa Mahlale le Theknolotši wa China (CAST), mola re katološa mošomo wa Setsi sa rena sa Dinyakišišo sa Bodiplomate bja Mahlale le Boditšhabatšhaba. Mmogo, maitapišo a a matlafaditše seabe sa Afrika Borwa go tirišano ya dinyakišišo tša boditšhabatšhaba mola a phagamiša borutegi bja Afrika le dipono tša Borwa bja Lefase ka Bophara ka dingangišanong tša lefase ka bophara ka ga temokrasi, boitlhamelo, bohlale bja maitirelo le tlhabollo ya go ya go ile.

Go beeletša ka go dialoga tša bafsa le go hlola ditsela tša go tsena mešomong ye e nago le mohola di sa le gare ga meneelo ye e swarelelago ya HSRC go tshepedišo ya mahlale, theknolotši le boitlhamelo ya Afrika Borwa. Mo ngwageng, re ketekile mengwagasome ye mebedi ya Lenaneo la HSRC la go Ithutela Mošomo, leo le thekgilego dialoga tša go feta 7,600 ga e sa le le hlongwa. Lenaneo le le fa dialoga tšeo di sa šomego maitemogelo a bohlokwa a mošomo, tlhabollo ya profešene le dibaka tša go tsenya letsogo go ralala le dinyakišišo, pholisi, mmušo, makgotla a mahlale, barutegi, setšhaba sa setšhaba le lekala la phraebete. Ka go dira bjalo, e maatlafatša tshepedišo ya mahlale, theknolotši le boitlhamelo ya Afrika Borwa mola e tsenya letsogo go setšhaba seo se akaretšago bohle seo go sona bafsa ba hlometšwego go kgatha tema ka mo go nago le mohola tlhabollong ya leago le ekonomi ya naga.

Ka fao, ngwaga wo e be e se fela ka ga go phethagatša Leano le lengwe la Tiragatšo la Ngwaga le Ngwaga. E swaya mathomo a leeto le lefsa la maano go HSRC. Re tsepeletše go aga setheo seo se kopantšwego kudu, sa tirišano le seo se nago le mafolofolo, seo se lego maemong a kaone a go arabela ditlhohlo tša setšhaba tšeo di raraganego ka go oketšega. Mpshafatšo ya setheo ga se tiragalo eupša ke tshepedišo ye e tšwelago pele, gomme kgatelopele ye e dirilwego mo ngwageng e fa motheo wo o tiilego wa mengwaga ye e tlago.

Ge re tsena ngwageng wa bobedi wa go tsenya tirišong Leano la Togamaano la 2025-2030, re dira bjalo ka boitshepo, morero le kholofelo. Re tla tšwela pele go maatlafatša bokgoni bja setheo, go godiša boleng bja nyakišišo le khuetšo, go katološa ditirišano tša maano, go tsentšha seabe sa rena ka gare go bodiplomate bja mahlale, le go tiiša boetapele bja HSRC ka gare ga Afrika, BRICS le Borwa bja Lefase ka bophara ka bophara.

> “Ge re tsena ngwageng wa bobedi wa go tsenya tirišong Leano la Togamaano la 2025-2030, re dira bjalo ka boitshepo, morero le kholofelo.”

Ke fetišetša ditebogo tša ka go tšwa pelong go Tona ya Saense, Theknolotši le Boitlhamelo, Moprofesara Blade Nzimande, Motlatšatona, Ngaka Nomalungelo Gina, Molaodipharephare, Ngaka Mlungisi Cele, le boetapele ka moka bja Kgoro ya Saense, Theknolotši le Boitlhamelo ka thekgo ya bona ye e sa fetogego le tirišano ya go tšwetša pele lenaneo la mahlale, theknolotši le boitlhamelo la Afrika Borwa. Gape ke leboga Boto ya HSRC, ka fase ga boetapele bja Moprofesara Xoliswa Mtose, ka tlhahlo ya yona ya maano le tlhokomelo. Tebogo ya ka ya nnete e atologela go balekane ba rena go ralala le mmušo, barutegi, makgotla a mahlale, setšhaba sa badudi, intasteri le mekgatlo ya boditšhabatšhaba ka tirišano ya bona le boikgafo bjo bo abelanwago go tlhabollo ye e nago le tsebo ya bohlatse. Godimo ga tšohle, ke leboga leloko le lengwe le le lengwe la setšhaba sa HSRC. Ke hlohleleditšwe ke bokgoni bja gago bja profešenale, go kgotlelela, le boikgafo bjo bo sa šišinyegego ge o amogetše mpshafatšo ya mokgatlo mola o tšwela pele go phethagatša taelo ya rena ya go tšwetša pele mahlale a leago ao a dirago phapano.

Mop Sarah Mosoetsa
Mohlankediphethiši wa Lekgotla la Dinyakišišo tša Mahlale a Batho

HUMAN SCIENCES RESEARCH COUNCIL